

visszavezethető elvek-e, habár talán csak a holland tudományos és pedagógiai világgal való érintkezés folytán lettek lelkében öntudatosakká és vertek ott erős gyökeret?

Azonban a zseni, mint tudjuk, új utat tör magának. Csere is, mint pedagógiai lángész, nem maradt meg a Comenius verte úton, hanem új ösvényre tért: ő mind kiadott munkáival és elmondott beszédeivel, mind saját oktatói működésével a kizárólag a *latin* nyelvi oktatásban forgolódo, annak emelésére, sikeresebbé tételére törekvő Comeniusszal szemben a *magyar* nyelvi oktatást is követelte és életbe léptette, a latin nyelvű oktatási irodalommal szemben a magyar nyelvű oktatási irodalom művelését is megkezdte, ezzel már túlszárnyalta Comeniust s a nemzeti műveltség hirdetőjévé, művelőjévé emelkedett. De ide, erre a magaslatra a Comenius-taposta ösvényen át vezetett az út!

Íme, így látom én Comenius és Csere egymáshoz való viszonyát!²

Rácz Lajos.

Idegen szavak tanulása lélektani megvilágításban.

A Magyar Paedagogiának tavalyi évfolyamában (a 122–133. lapon) Lux Gyula foglalkozott az idegen szavak tanulásával s megállapította, hogy az anya- és idegen nyelven beírt szavakat tartalmazó szójegyzék a lélektani követelményeknek nem felel meg, mivel az ilyen szótárban az idegen szó nem a fogalmi tartalomhoz, hanem az anyanyelvi szóhoz kapcsolódik. Ennek következménye az, hogy az idegen szó csak fordítás útján jut a tanulóhoz eszébe s a mondatban való használata roppant nehézé válik. Ezért Lux a szokásos szótárak helyett a mondatokat tartalmazó szótárt ajánlja, amelyben az új szó mondatban fordul elő és a mondat jelentéséhez, azaz lelki tartalomhoz kapcsolódik.

Kétségtelen, hogy a cikk írója helyes nyomon jár, amikor lélektani mezgyére tereli a nyelvoktatást s ennek legfontosabb mozzanatát, a szótanulást. Magam is régen tudatában vagyok annak, hogy a pusztá szómagolás nem helyes és nem is eredményes, hogy az anyanyelvi szó felbukkanása inkább akadály, mint segítség. Ezért kerestem a módját, hogyan lehetne az idegen szót az anyanyelvi szó kikapcsolásával szorosán társítani a fogalom tartalmához, hogy a beszéd számára könnyen rendelkezésre álló elem váljék belőle. Erre vonatkozó észrevételeimet és eljárásomat szeretném röviden vázolni, mivel a fenti cikk eszmekörébe vágnak.

A cél tehát az, hogy az idegen szó a maga jelentésével erős, világos és könnyen, alkalomadtán magától felidézhető képzetkapcsolattá váljék a lélekben. Ennek legtermészetesebb módját látjuk a gyermek anyanyelvtanulásában. A gyermek látja a tárgyat, kérdi és megjegyzi a nevét; cselekszik valamit, cselekvését

² L. Comenius *Sárospatakon* című munkámat, 17–19. és 252. l.

megnevezik neki, s ő ismét megjegyzi; az elvont jelentésű szót hallja a mondatban, megkérdi a jelentését, de ez nem annyira a magyarázatból, mint inkább a mondatbeli értelméből válik érthetővé előtte. Tehát szemlélet, cselekvés és mondatbeli értelem azok az elemek, melyekhez az új szót kapcsolja a gyermek, ezek fogják, tartják a lélekben, ezekhez kell nekünk is az idegen szót kapcsolnunk. Mennél több elem egyesül a fogalom egészében, annál könnyebben és erősebben rögződik az a lélekben, viszont minél erősebben rögződött, annál inkább rendelkezhet vele a lélek, s egyik alkotóelem felbukkanása magával hozza a másikat. Vagyis ha látom a tárgyat, felöltik a neve; ha látom a nevét vagy hallom, megjelenik a tartalom közképe.

A gyakorlatban a következőképen létesítem ezeket a kapcsolatokot: Először szemléltetem a tárgyat vagy a cselekvést, esetleg a kettőt együtt és mondom a megfelelő szavakat. Például: *der Tisch, ich gehe zum Tisch, gehe zum Tisch! wir gehen zum Tisch* stb. Addig gyakoroljuk, míg a szó hozzáforr az asztal képéhez, aztán felírjuk: *der Tisch(-es, -e)*. Következik a másik szó az előbbi cselekvés nyomán: *ich gehe zur Tafel*. Odamegyek, megfogom, szemlélem s többször mondom: *die Tafel*. Gyakoroljuk, mint az előzőt s a szót felírjuk a másik mellé. Így folytatjuk a tanterem többi bútorával, míg mind ismeretesk nem lesznek. A szótárban tehát együtt vannak az együvé tartozó iskolai bútorok nevei, a lélekben pedig szorosan kapcsolódott a tárgyak képe, a hangkép, a leírt szókép és a cselekvés, a mozgás. Elég sok elem, hogy egyik a másikat fogja. Zavaró elem nincsen sehoh közbeiktatva.

Itt közvetlen szemléletből indultunk ki. Ha nem lehet szemléltetni, akkor rajzolunk. A tárgyakat egyszerű vonalakkal felvázoljuk és melléjük írjuk a nevüket, pl.: *der Hammer, die Axt, der Hobel*. Mindig egy fogalomkörbe tartozó tárgyakat veszünk egy csoportba. Így egyszer az asztalos szerszámait, máskor a kertészét s így tovább. A tanuló a füzetükbe így berajzolják s melléje írják a szót. Nincsen zavaró anyanyelvi szó és megszületik a „rajzos“ vagy „képes“ szótár. Mennyivel könnyebb lesz ebből megtanulni a szót s mindig közvetlenül a tárgyhoz kapcsolódik az idegen szó! A begyakorlás alkalmával mondatokban használom az új szókat: *ich gehe zum Hammer, ich nehme die Axt, ich bringe den Hobel*, mégpedig először ott marad a kép mellett a név is, később a nevet letörlöm, csak a tárgy képe marad ott s úgy gyakoroljuk. Természetesen ha azt mondja a tanuló: *ich nehme den Hammer*, akkor csakugyan odamegy s „jelképesen“ megfogja s rajzolt kalapács nyelét; ha azt mondja: *ich bringe die Axt*, akkor képzeletben csakugyan oda kell hoznia. Ezzel egyrészt átmenetet építünk ki a teljesen belső szemléletek számára, amilyenek a Gouin-féle sorozatokban sűrűn szerepelnek s amelyekre a későbbi oktatás során szükség lesz, másrészt a tanuló a valóságnak megfelelő cselekvéseit önti mondatokba, s nem lesz szükség mondva csinált mon-

datokra. Ilyen begyakorlás által a tanuló megszerzi azt a fontos készséget, hogy a cselekvések, a tárgyak és a szavak élő és használható valósággá lesznek a lelkében. Ugyancsak elejét vesszük ezzel annak a gyakori gátlásnak, melyet az idegen nyelvet helytelenül tanulókon tapasztalhatunk, hogy t. i. mindent értenek, amit mások beszélnek, tudják is a szavakat külön-külön, de gondolatukat mondatba önteni mégsem „merik“.

A rajzos szótárba sok mindent bele lehet venni, néha egy egész cselekvésláncolat fontosabb mozzanatait. Pl.: *das Glas Wasser, ich nehme ein Glas; die Zahnbürste, ich nehme —; die Zahncreme, ich nehme —; ich drücke Zahncreme auf die Zahnbürste*. Ez belekerül a szótárba s megvan a fog- és szájtisztítás csoportja, valamint a szavak gyakorlására egy egész sorozat logikus, gyakorlati értékű mondat. A tanulók örömmel rajzolják, gyakorolják s játszva tanulják meg.

Vagy felöleljük a lakószobát. Akkor alaprajzot rajzolunk s a bútorok felülnézeti képével helyettesítjük a vázlatos rajzot. Bár nem olyan világos, de azért ha más szemlélet nincs, ez is megfelel. Gyakorlásul ilyenkor a tanuló rajzolja le saját lakószobájukat; így, ha a valóságnak megfelelő alaprajzot csinál, a valóságos tárgyképekhez fűződik a szó. Az udvar, a kert, a község, a város, a határ mind-mind nagyon szépen lerajzolható alaprajz formában a szótárba, én még iskolai dolgozatot is irattam alaprajz felhasználásával. A rajzoknak természetesen nem kell pontosnak lenniök, ez nem cél. A fődolog az, hogy a rajz gyorsan készüljön, elkészítése ne tartson sokkal tovább, mint ha a tárgy nevét leírná a tanuló. Egy-egy alaprajzhoz nagyon könnyen lehet gyakorlati értékű beszélgetést fűzni, különféle cselekvéseket, sétákat, utazásokat stb. Tapasztalatból mondhatom, hogy a tanulók örömmel, érdeklődéssel és haszonnal tanulnak így.

Legnehezebb a feladat akkor, ha elvont fogalom nevét kell megtanítani. Néha ilyenkor is lehet ú. n. belső szemléletet alkalmazni, ami segíti a szó rögzítését. Pl. ha ezt akarom megtanítani: *kalt, mir ist kalt*, akkor próbálok egy kis fázékony hangulatot teremteni, dörzsölöm a kezemet, megrázkódom s mondom: *mir ist kalt*. A tanulók szívesen utánozzák, hiszen mindent örömmel fogadnak, ami élet és mozgás a tanításban s ezzel máris elértem a célt: a fázáshoz hozzátársítottam a *kalt* szót. Ezt természetesen már nem írhatom rajzolva, de beírom az egész mondatot, sőt mivel ez a mondat csak egy láncszeme a Gouin-sorozatnak, az egész sorozatot beírjuk s a Lux Gyula által említett mondatszótárt használjuk a szavak rögzítésére.

A vázolt eljárást alkalmazom mindenütt, ahol csak lehet, így a német társalgási órákon, ha a gyakorlat megengedi. A legalkalmasabb gyakorlatok a cselekvésláncolatok, ezekben kínálkozik legtöbb elem a szónak és jelentésnek kapcsolására: mozgás, cselekvés, szemlélet, érzékelés, hang és a szónak leírt képe. A lélektani nyelvtanulásnak ez a legalkalmasabb módja.

Ha azonban olyan szövegből áll a gyakorlat, amelyet nem lehet szemléltetni és mozgásokkal kísérni, nem marad más hátra, mint hogy a mondatbeli értelemhez társítjuk az új szót. Ilyenkor tehát a „mondat-szójegyzék“ volna helyén lélektani szempontból, csakhogy ez a gyakorlatban egy kissé nehézkes eljárás lesz mind a tanulók, mind a tanár szempontjából. Legajánlatosabbnak látszik, ha a tankönyvek gyakorlatait lélektani elvek figyelembe vételével módosítjuk.

Erre vonatkozólag elgondolásom a következő: A középfokú iskolák I—II. osztályában az iskola, a tanterem, az iskolai cselekvések, a számok, valamint a tanulóknak egy napi élete (felkeléstől lefekvésig) kerülnének feldolgozásra minden apró részletükben, cselekvéssorokban, úgy, hogy valóságos vagy belső szemléletekhez lehessen kapcsolni őket. Egy példa: *Ich gehe zum Waschtisch. Ich nehme den Krug. In dem Krug ist Wasser. Ich schütte Wasser in das Waschbecken. Ich nehme die Seife. Ich seife mich ein. Ich lege die Seife zurück. Ich wasche mich ab. Ich nehme das Handtuch. Ich trockne mich. Ich bin rein.* Ezt a cselekvéssort könnyen elvégezhetjük; a tanulót érdeklí, szívesen csinálja és mondja; ha elmondta, le is írja. Az egész gyakorlatilag értékes, lélektanilag heyes tanulás és biztos tudás az eredménye. Így nagyon szépen fel lehet dolgozni mindent, amit a tanuló egy nap alatt cselekszik, amire tehát léptenyomon szüksége van. Egy-egy konkrét sorhoz csatolhatunk egy-egy elvont fogalmat is, az a többi szóval együtt fog könnyen és biztosan társulni. A III—IV. osztályban egyheti és egyévi cselekvésekkel bővítjük ki az anyagot: község, határ, város; utazás vonaton, kocsin, autón; bevásárlás boltban, kertésznél, piacon; cipő- és ruharendelés; étteremben, szállodában, postán, múzeumban, színházban, koresolyapályán, fürdőben, borbélynál stb., de sohasem leíró stílusban, hanem cselekvésláncolatokban, hogy könnyű legyen a cselekvéseket elvégezni. A III—IV. osztályban ezenkívül természetesen rövid kis történetek is sorra kerülnek, hogy az elbeszélő stílust is gyakorolják a tanulók. Ezek a gyakorlatok minden személyben, időben és módon végezhetőek, miáltal a nyelvtani formák kellő gyakorlását is biztosíthatjuk.

Tapasztalataim alapján állíthatom, hogy a tanulók sokkal szívesebben és eredményesebben tanulják a társalgási órákon ezt az anyagot, mint a tankönyveknek sokszor merev és nem annyira gyakorlati értékű anyagát.

Schranz Vilmos.